Gyorsuló eljárás

A büntető jogszabályok változása az ügyész szemével

A büntető jogszabályok nemzetközi harmonizációjának szükségessége, valamint a bírósági eljárások gyorsításának igénye eredményezte annak a két törvénynek a megszületését, melyek szeptember elsején léptek hatályba. Az Országgyűlés az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki a gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezményt. Az egyezménynek megfelelően – amely a Magyar Köztársaságra nézve 1991. október 7-én lépett hatályba – már korábban sor került a hazai büntető jogszabályoknak a nemzetközi követelményekhez történő igazítására. Az 1993. évi XVII. törvény például fokozott büntetőjogi védelmet biztosított a gyermekeknek azáltal, hogy a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében súlyosbította a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények büntetőjogi tételeit. Emellett új minősítő körülményekkel érzékeltette, hogy szigorúbban ítélendő meg a tett, ha az áldozat kiskorú.

A módosítások eredményeként a büntető jogszabályok gyermek- és fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezései lényegében megfelelnek a nemzetközi követelményeknek, azonban továbbra is maradtak olyanok, amelyek módosításával nem lehetett tovább várni. Ez a felismerés eredményezte a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1995. évi XLI. törvény megszületését, amely a büntető anyagi jogban, valamint a büntetés-végrehajtási jogban egyaránt változásokat eredményez a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseknél.

A gyermekek jogairól szóló egyezmény 40. cikkének 3/b pontja előírja az egyezményben részes államoknak, hogy *„Minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket a gyermekek ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére, annak fenntartásával, hogy az emberi jogokat és a törvényes biztosítékokat teljes mértékben be kell tartani."*

Az ajánlásra figyelemmel a törvény a Be.-t 303/A §-sal egészíti ki, ezáltal új jogintézményt vezet be, *az ügyész által alkalmazható vádemelés elhalasztását.*

Az ügyész az 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncse-

lekmény miatt a vádemelést 1 évtől 2 évig terjedő időre akkor halaszthatja el, ha a fiatalkorú helyes irányú fejlődése érdekében ez indokolt. A vádemelés elhalasztása a törvényi feltételek fennállása esetén akkor tekinthető indokoltnak, ha a fiatalkorú helyes irányú fejlődése a személyi körülményekre és a bűncselekmény jellegére is figyelemmel bírósági eljárás mellőzésével is elérhető. A vádemelés elhalasztása tehát a törvényi feltételek megléte esetében is csupán lehetősége az ügyésznek, aki mérlegelési jogkörében dönt arról, hogy él-e ezzel. A vádemelés elhalasztásának eredményessége, a fiatalkorú figyelemmel kísérése érdekében a Btk. módosított 119. §-a értelmében az a fiatalkorú, akivel szemben a vádemelést elhalasztották, pártfogó felügyelet alatt áll. A pártfogó felügyeletet – mellyel a jogalkotó a vádemelés elhalasztásának nevelő hatását is erősíteni kívánta – az ügyész a vádemelés elhalasztását kimondó határozatában állapítja meg. Az ügyész a határozatot – amely rendelkező részből és indokolásból áll – általában kihirdetéssel, kivételesen indokolt esetben (pl. a terhelt betegsége) kézbesítéssel közli a terhelttel. Az elhalasztó határozatot emellett a sértettel, a feljelentővel, valamint a magánindítvány előterjesztőjével is közölni kell. Ennek az a jelentősége, hogy ezáltal értesülnek a büntetőeljárás állásáról és így, amennyiben szükségesnek tartják, a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése érdekében intézkedhetnek.

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európai Egyezmény 6. cikkének 1. pontja értelmében *„Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság méltányosan, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatos jogvitáiban, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően..."*. A törvény a fentiekkel összhangban biztosítja a fiatalkorú számára, hogy panasszal éljen a vádemelés elhalasztásáról hozott határozattal szemben. Ebben az esetben az ügyész – ha a nyomozás megszüntetésének feltételei nem állnak fenn – vádat emel.

Az ügyész a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatot a pártfogó felügyelet végrehajtása érdekében megküldi az illetékes gyámhatóságnak, figyelemmel arra, hogy a Bv. tvr. 103. § (2) bekezdése értelmében a fiatalkorú pártfogó felügyeletét a gyámhatóság látja el, a mellette működő hivatásos pártfogó közreműködésével. A gyámhatóság a pártfogó felügyelet alatt tapasztalt magatartási szabályszegésről, valamint a tudomására jutott újabb bűncselekményről haladéktalanul tájékoztatja az ügyészt, illetőleg a vádemelés elhalasztásának lejártakor a pártfogó felügyelet tapasztalatai alapján tájékoztatást ad a fiatalkorú magatartásáról és életkörülményeinek alakulásáról. Ennek azért van jelentősége, mert ha a fiatalkorút a vádemelés elhalasztásának tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt elítélik, vagy vele szemben a bíróság javítóintézeti nevelést vagy próbára bocsátást alkalmaz, illetve a fiatalkorú a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegi, az ügyész köteles vádat emelni. Ebben az esetben sor kerül a vádemelés elhalasztásáról rendelkező határozat hatályon kívül helyezésére és az eljárás folytatásának elrendelésére.

Ha a vádemelés elhalasztásának időtartama eredményesen eltelt, az ügyész a nyomozást megszünteti. A nyomozó hatóság által hozott nyomozást megszüntető határozathoz nem fűződik olyan jogerőhatás, mint a bíróság ügydöntő határozatához. Ennek megfelelően a nyomozás megszüntetése általában nem akadálya annak, hogy a nyomozó hatóság az

elévülési időn belül ugyanabban az ügyben utóbb az eljárást folytassa, ha egyébként az eljárásnak más anyagi vagy eljárásjogi akadálya nincs (Be. 141. §). Abban az esetben azonban, ha a fiatalkorúval szemben a vádemelést elhalasztják, az általános szabállyal szemben az eljárás csak akkor folytatható, amennyiben a a fiatalkorút a vádemelés elhalasztásának tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt elítélik, vagy vele szemben a bíróság javítóintézeti nevelést vagy próbára bocsátást alkalmaz, illetve ha megállapítják, hogy a fiatalkorú a pártfogó felügyelet magatartási szabályait a vádemelés elhalasztása idején súlyosan megszegte. A fenti megszorító rendelkezés olyan jogi garanciát teremt, amely megfelelően szolgálja a jogbiztonságot és a fiatalkorú érdekének védelmét.

Figyelemmel arra, hogy az a fiatalkorú, akivel szemben a vádemelést elhalasztották büntetőjogi intézkedés, pártfogó felügyelet hatálya alatt áll – amelyre a Btk. 29. § (2) bekezdés a) pontja értelmében a bűnügyi nyilvántartás kiterjed –, ezért az ügyész a vádemelés elhalasztásáról adatlap kiállításával értesíti a Belügyminisztérium Adatfeldolgozó Hivatal Bűnügyi Nyilvántartó Osztályát. Figyelemmel arra, hogy a törvény hatálybalépését követően a vádemelés elhalasztása esetén az ügyész állapítja meg, hogy a fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt áll, ezért a pártfogó felügyelet az ügyész határozata alapján is végrehajtható (Bv. tvr. 1. § (2) bekezdés). Ilyen esetben a Bv. tvr. módosított (3) bekezdése értelmében a pártfogó felügyelet végrehajtásáról is az ügyésznek kell rendelkeznie. Ezzel összhangban egészült ki a Bv. tvr. 103. §-a a (8) bekezdéssel, mely szerint a vádemelés elhalasztása esetén a külön magatartási szabályok előírására, illetve módosítására az ügyész jogosult.

Előzetes a javítóintézetben

A statisztikai kimutatások szerint hazánkban az elmúlt időszakban sem csökkent a letartóztatott fiatalkorúak száma, nőtt az előzetes letartóztatásban töltött idő tartama. A törvény 13. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint *„A fogva tartás körülményei sok esetben nem felelnek meg a törvényi kívánalmaknak és a nemzetközi elvárásoknak. Bár a büntetőeljárásról szóló törvény és a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényerejű rendelet is szigorú elkülönítési szabályokat határoz meg a fiatalkorú előzetesen letartóztatottakra, a tárgyi és a személyi feltételek hiánya miatt mégis gyakran megsértik e rendelkezéseket."* A fenti indok alapján a törvény 1996. május elsejétől lehetővé teszi, hogy a fiatalkorú előzetes letartóztatását a büntetés-végrehajtási intézet vagy rendőrségi fogda mellett javítóintézetben is végre lehessen hajtani. Az előzetes letartóztatás végrehajtásának helyéről – a fiatalkorú személyiségére vagy a terhére rótt bűncselekmény jellegére tekintettel – a bíróság határoz. A fiatalkorú körülményeinek, valamint a gyanúsítás, illetve a vád tárgyának lehetséges változására tekintettel – az ügyész, a terhelt vagy a védő indítványára – a végrehajtás helyét a bíróság megváltoztathatja. Ha a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka, illetőleg a rendőrkapitányság vezetője az előzetes letartóztatás végrehajtási helyének megváltoztatását indokoltnak tartja, úgy a Bv. tvr. módosított 27. § (2) bekezdése értelmében az ügyészt köteles értesíteni, aki az indokok mérlegelését követően tesz indítványt. A törvény kivételesen – legfeljebb 5 napra – akkor is lehetővé teszi az előzetes letartóztatásban lévő fiatalkorú büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdában tör-

ténő ideiglenes elhelyezését, ha az előzetes letartóztatást javítóintézetben hajtják végre. A miniszteri indokolás rámutat, hogy erre általában akkor kerülhet sor, ha a rendőrségi vagy ügyészségi kihallgatások egymást szorosan követik, illetve ha a bíróság az ügyben többnapos tárgyalást tűzött ki, és a fiatalkorú szállítása a javítóintézet és a kihallgatás, illetve a tárgyalás helye között a rövid időközök és a nagy távolság miatt nem oldható meg.

A törvény felhatalmazza az ügyészt arra, hogy a viszonylag rövidebb időt igénybe vevő nyomozási cselekményeknél saját hatáskörben rendelkezhet – 24 órát meg nem haladó tartamban – a fiatalkorú büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdában történő elhelyezéséről. Erre a bíróságnak az előzetes letartóztatásról a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig kerülhet sor, a bíróság értesítése mellett. A büntetés-végrehajtási intézetben történő ideiglenes elhelyezés végrehajtására az ügyész rendelvényt ad a befogadó intézetnek. Ebben rendelkezhet az ugyanabban az eljárásban letartóztatottaktól való elkülönítésről, indokolt esetben a levelezési és látogatási jog korlátozásáról szóló többször módosított 8/1979. (VI. 30.) IM-rendelet 145. § (2) bekezdésében megjelölt egyéb kérdésekről. A fiatalkorúak előzetes letartóztatásának javítóintézetben történő végrehajtása megkezdésére – a személyi és a tárgyi feltételek megteremtése érdekében – a törvény a késleltetett hatályba léptetéssel megfelelő időt ad.

A büntetőeljárások gyorsítása, a bírósági eljárások egyszerűsítése, elhúzódásuk csökkentése alapvető törvényességi igény. Ezt kívánja szolgálni az Országgyűlés által június 13-án elfogadott és szintén szeptember 1. napján hatályba lépett, a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról szóló 1995. évi LXI. törvény, amely számos, a bírósági eljárást gyorsító, egyszerűsítő rendelkezést tartalmaz, melyek közül – jelentőségére való figyelemmel – kiemelésre érdemes a Be. XVII. fejezetében szabályozott külön eljárásnak, a tárgyalás mellőzésével kapcsolatos eljárás alkalmazási körének kiszélesítése.

A tárgyalás mellőzése a kisebb súlyú és egyszerű ügyek gyors elintézését célzó külön eljárás, amely a büntetőeljárás bírósági szakaszát hivatott egyszerűsíteni. Ennek a külön eljárásnak a legfőbb sajátossága, hogy a bíróság előtt a kontradiktóriusság és a közvetlenség büntetőeljárási alapelvei nem érvényesülnek, illetve csak akkor jutnak garanciális szerepükhöz, ha a tárgyalás mellőzésével meghozott végzéssel szemben a jogosultak tárgyalás tartását kérik.

A korábbi szabályozás értelmében tárgyalás mellőzésével csak pénzbüntetés kiszabására, illetve mellékbüntetés önálló büntetésként való alkalmazására kerülhetett sor. A törvény hatálybalépését követően a bíróság a vétségi eljárásra tartozó bűncselekmény esetén az ügyész indítványára – magánvádas ügyben hivatalból – a szabadon lévő vádlottal szemben tárgyalás mellőzésével a végzésben végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést, valamint intézkedésként próbára bocsátást is alkalmazhat. Minderre csak abban az esetben kerülhet sor, ha a tényállás egyszerű, a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte, és a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető. További szigorítást is tartalmaz a törvény, amikor kimondja, hogy a tárgyalás mellőzésével csak az egy évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabásának lehet helye. Ilyen végzés viszont csak az ügy érkezésétől számított 30 napon belül születhet.

Lajtár István